

Ízlés dolga

KÖZEL-NYUGATI LEVÉL

Tudom, magadra hagytalak, nyájas olvasó, a zsarnokság hetedik évében, s csak most, a tizenegyedikben esen-gek ismét kitüntetett figyelmedért. Jó okom volt a távolmaradásra: nem akartam számos bajodat a sajátom-mal tetézni. El sem búcsúztam, gon-doltam, hamar túl leszek rajta. Aztán jött egymás után a többi, és csupán mostanában kezdtem úgy érezni, hogy legendás öniróniámba csomagolva (melynél mindössze szerény-ségem legendásabb) eléd tárhatom őket.

Félek, már legutolsó levelemmel is fárasztottalak. Soraim ugyanis foko-zódó „tájidegenségemről” számoltak be. Arról, miként fogy a levegő kö-rülöttem, még hozzá egyszerre a Lajta mindkét oldalán. Nem tudtam még, hogy a légszomjnál mindig akad lég-szomjabb, és a hetvenhez közelítve az ember előbb-utóbb fel kell hogy tegye a marxista filozófia Nagy Kér-dését a létezett szocializmus idejé-ből: vajon van-e élet a halál előtt?

Azzal kezdődött, hogy Bécsben sikeresen kiebrudaltak az intézetből, mely harminc esztendőn át volt szel-lemi otthonom, és azzal fejeződött be, hogy pesti tanszékelem, melynek alapításánál ott tébláboltam tizenkét esztendeje és ahová hétről hétre siet-tem haza tanítani, pár napja megadta magát a sorsnak. Úgy döntött, hogy elpárolog. Pontosabban átpárolog a zsarnok egyik kedvenc egyetemére. Ahová valahogy nem akarózik kö-vetnem. Bizonyára emlékszel a régi viccre. Kohn és Grün összefutnak az utcán. Hallom, Grün, megháza-sodtál, no és milyen a kedves nejed? Grün megvonja a vállát: ízlés dolga, nekem nem tetszik.

Ígérem, híven beszámolok majd arról is, ha véletlenül valami jó tör-tént velem, hisz nem venném a szí-vemre, ha borús hangulatban fejez-néd be levelem olvasását. Inkább egyfajta lefojtott luxus-sápitózás-ra készülj. Veled is előfordult már, hogy kibillentettek egyensúlyodból,

de esetekben valószínűleg erősebb volt a löket, és félek tőle, hogy – velem ellentétben – nem estél puhára.

Fel, Kijevre!

Ott hagytuk abba legutóbb, hogy bécsi intézetem közelében gyanús pénzadók vertek tanyát, továbbá hogy Pesten, épp fordítva, gyanús pénzelveők bukkantak fel tanszé-kem tájékán. No, ennek fele se tréfa – gondoltam, pödörtem egyet őszülő bajszomon, jól megszártam csibukomat és megfogadtam, nem adom fel egyikönnyen. Hegyes Halomka gyermeke nem alkuszik. Ám haladjunk sorjában!

Intézetem médiaéhes törekvője, ki az Egyesült Államok egyik előkelő keleti parti egyeteméről ereszkedett le hozzánk a császárvárosba, 2014 tavaszán kieszelte, hogy támogatnunk kellene a Majdan bátor felkelőit. Várt egy kicsit, míg elhalakult a fegyverropogás, majd „fel, Kijevre!” – harsogta –, rendezzünk ott egy konferenciát, melyre szolidaritásunk jeléül elhívjuk a világ liberális értelmiségének színe-javát Bernard-Henri Lévytől Joschka Fischeren át Adam Michnikig, hogy „közösen töprengjünk” Ukrajna szebb jövőjén! Nemsokára elnökválasztás lesz (értsd: Janukovics, a gyáva már fut Moszkva felé, a jajdeliberális csokoládégyáros Porosenko pedig ugrásra

kész), legfőbb ideje, hogy összejövelünk megkoronázásaként tömeggyűlést szervezzünk – hová máshová? – egyenest a Majdanra, tízezreket buszoztatva vidékről az ukrán fővárosba. Utána pedig tegyük tiszteletünket a leendő államelnöknél! Mély hatást gyakorolunk majd a világ közvéleményére: minden elhangzott szó sztrímelve lesz.

Tömeggyűlés? Csak azt nem mondta, hogy színpompás meg azt, hogy erőt sugárzó seregszemle. Szegény amerikai barátom, rossz helyre született, nem adatott meg neki, hogy legalább néhány percig KISZ-tag lehessen. Közös töprengés? A „nagy fehér ember” lehajol és felemel, hangot ad és együttérez... – magyarként vagyok én annyira ukrán, hogy felkapjam a fejem, ha orientalista szöveggel etetnek lelkesült kibicek. Csak a testemen keresztül – nyöszörögtem a terv hallatán, vesztemet sejtve. Mentésemül szolgál, hogy fogtam egy karót és elkezdtem kötni hozzá az ebet. Jeleztem, hogy intézetünk hitem szerint tudományos természetű képződmény, nem pedig mozgalmi fellegrár. Kiválóan alkalmas például arra, hogy kebelében gyümölcsöző kutatásokat folytassunk. Például Ukrajna jelenkori történelméről. Ezek időnként nyilvános vitákban csúcsosodnak ki, ahol nem tilos akár politikai következtetéseket is levon-

ni. Aktivistákat toborozni azonban nem illendő. Ha mindenáron tüntetni szándékozunk, nos, tüntesünk eredeti gondolatainkkal, ha vannak. Egy *think tank* ne tüzeljen, ha kérhetném. Ezek szellemében emlékeztettem serény kollégámat, hogy intézetünk bármily hévvel segítette is 1989 előtt a tisztelt kelet-európai disszidenciát, eszünk ágába se volt, hogy testületileg a Vencel térre rohanjunk kulcsainkat csörgetni Havelt éltetve avagy Temesvárra Tőkést oltalmazni élőlánccal. Mindez persze nem jelenti azt, hogy egyénileg ne játszhattunk volna forradalmár harczost utolsó csepp vérünkig (na jó, inkább az utolsó előttiig), ha erre lett volna kedvünk. Meg is lett volna annak a böjtje, legkésőbb, mikor Havel beleszeretett elnöki előjogaiba, Tőkés pedig Orbánba.

Fenntartásaim – bevallom, kissé nosztalgikus – előterjesztésekor még nem tudtam, honnan lesz pénz a látványos kijeji megmozdulásra. Azt viszont igen, hogy a „nagy fehér ember” szereti, ha más fizeti a repülőjegyét. Kisvártatva feltűnt a szemhatáron egy nyugatra szakadt ukrán milliárdos és egy általa kitarított endzsió, mely úgymond az ukránok és a zsidók közmondásos barátságát ápolta. Kérdeztem is, vajon létezik-e az ukránban vagy a jiddisben olyan közmondás, mely a pogromok derűs hétköznapijait örökíti meg és az „ukrán gyerek megvágta, zsidó gye-

rek gyógyítja” lírai békéjét árasztja. Válasz máig nem jött, a támogatás viszont, melyet hivatalosan senki se kért, azonnal megérkezett a számlánkra. Az Intézeti Tanácsban (igaz, mindössze gyenge többséggel) úgy határoztunk, hogy postafordultával visszaküldjük a tolakodó dollárokat a feladónak és megtiltjuk, hogy feltüntessék nevünk a konferencia szervezőinek sorában. Én azzal is érveltem, hogy a milliárdos uraság gyanúsan érdekeltnek tűnik számos ukrain nagyberuházásban és bizonyos korábbi – félfinom erkölcsiségű – ukrán elnökök tanácsadói csapataiban is ott virított. Továbbá hű pénzespostásai nyilvános életrajzuk szerint mintha megfordultak volna némely nagyhatalmak titkosszolgálatainak környékén is, méghozzá nem sokkal azelőtt, hogy kitört rajtuk a civil kurázi. Ugyanők ráadásul szeretnek megengedően, sőt hangulatosan nyilatkozni, amikor kíváncsi újságírók faggatják őket például Szimon Petljura vagy Sztepan Bandera seregeinek rémtetteiről: szabad-e vajon emlékművet állítani e nemzetvezetőknek vagy akárcsak utcát elnevezni róluk? Egyébiránt, mióta zsidó ügy a Majdan?

Piszok a fészekben

Azt is tudtam, hogy amerikai kollégám milliárdos eszmetársával (és

számos nemzetközi véleményvezérrel) együtt már jóideje szorgalmazza Andrij Septitszkij, az ukrán görögkeleti egyház egykori híres/hírhedt főpapjának rehabilitálását. Tetszetős kezdeményezés, melyet a Világ Igazainak öre, a Jad Vasem mindmáig nem támogat. (*Nota bene* boldoggá se avatták eddig Andrij metropolitát, például mert bizonyos lengyel katolikus körökben továbbra is ukrán nacionalistának tartják.) Jobb, ha tudod, nyájas olvasó, hogy a metropolita, aki római katolikus, félig lengyel grófi család leszármazottja, mielőtt állítólag megigazult, 1941-ben felszabadítóként fogadta a náci csapatokat Ukrajna zsíros, fekete földjén. Tétlenül nézte végig a Babij Jar-i mézárslást és az ukrainai genocídium jórészét, míg – látva, hogy a németek előszeretettel toboroznak helyi önkénteseket a hóhérmunkára – el nem kezdett tiltakozó leveleket írogatni Himmlernek és Hitlernek, valamint zsidókat rejtegetni a kolostorokban, dicséretesen megmentve vagy másfél száz életet. 1942 novemberében végre-valahára megtiltotta híveinek, hogy gyilkolásszák „szomszédaikat”. Így mondta. Alighanem a zsidókra gondolt. Némileg árnyalja azonban a fáradhatatlan embermentő képét, hogy Septitszkij 1943 tavaszán, a szovjetek ellentámadását látva melegen üdvözölte a galíciai Waffen SS felállítását és megáldotta annak katonáit (köztük számos ko-

rábbi népirtót). Akik igyekeztek bevégezni, mit elődeik elkezdtek. (De mit is beszélek, elfogult vagyok, papám is arrafelé ügyetlenkedett baltával a kezében, s a klímavédelemben még járatlan módon irtotta rogyásig a nagy ukrán erdőséget, amikor épp nem az aknamezőkre hajtotta a keretlegény.)

Vajon jó-e az, ha intézetünk e minimum kétes dicsőségű egyházi fogadatlan szellemi gondnokaként köszönti a demokrácia fene tudja hányadik újabb hajnalát Ukrajnában? – firtattam rendületlenül. (Szó volt ugyanis arról, hogy Kijevben jelenenénk be ünnepélyesen, hogy Septitszkij-ösztöndíjat alapítunk kezdő és haladó ukrán társadalomtudósok számára.) Majd kivágtam a tromfot egyenest a „kijevi kirándulás” intézeti híveinek (vö. erős kisebbség) szegezve a kérdést: mondjátok, ki vállalja a felelősséget közületek azért, ha a felkelés utáni zilált helyzetben Janukovics egyik hátrahagyott embere, vagy ami ugyanaz, az oroszok valamely ügynöke, az általatok összetrombitált tömegbe hajt néhány kézigránátot és a robbantás közvetlen áldozatainak számát többszörösen fölülmúlja majd mindazoké, akiket a kitörő pánikban halálra taposnak? És néztem diadalmasan. „Legfeljebb hősök leszünk mi is” – felelte egyikük foghegyről. Itt hagytam abba az agitációt és propagandát. Továbbá visszasírtam azt a

szép napot, amikor izgága amerikai kollégám még nem alakította a héroszt, miközben igazából mindig is Kissinger rezonőr szerepére ácsingózott. A múlt század végén történt. Doktorandusz vendégkutatóként kopogott az ajtómon, először láttuk egymást. *What can I do for you, professor Elsdorf?* – kérdezte alázatos arc kifejezéssel. Bizony meglehet, hogy ekkor ástam el magát nála. „Nálunk nem szokás a fiatalokat dolgoztatni, kedves uram, de szívesen elolvasom, ha majd írt valamit.” Azóta sajnos szünet nélkül alkot.

Az ukrán dzsembori végül békében ért véget, Porosenkót simán megválasztották, és új rektorunk is áradozott, hogy Kijevben járván részese lehetett a lélekemelő eseményeknek. Róla még nem szóltam, pedig rövidesen sorsom fordítójává vált. Az alapító rektor váratlan halála után – gyors eszű, szellemes követét a harmadik világnak (bocsánat, a *global South*-nak) – választottuk, én is, vezetőnkül, és megkértük, mi, a gyenge többség, hogy beiktatásáig ne tegyen szimbolikus erejű lépéseket. Például kerülje el az ukrán fővárost egy ideig. Megígérte, majd csakazértis odautazott, és tüstént barátkozni kezdett a fent említett milliárdos udvartartásával. Amikor következő közgyűlésünkön mindezt, illetve az időközben felgyülemlt, hasonló

turpisságokat szóvá tettem, árulónak bélyegzett. Törekvő kollégám pedig felszólított, hogy döntsek végre: az intézet kormányához vagy ellenzékéhez kívánok-e tartozni. Hogy támogassa, társa, egyszersmind az újdonsült rektor szürke eminenciása (ekkorra már ők voltak az erős többség) feltett egy csalafinta kérdést az egybegyűltek előtt: mondd, Nick, mi a te nagy bajod ezzel az ukrán származású milliárdossal? Ugyanazzal az erővel egy magyar származású sokkal-inkább milliárdos ellen is ágálhatnál, aki kezdettől fogva támogat minket. Ő talán hótiszta? Rámeredtem, jól hallok-e. A szokásos cinikus mosoly ült az arcán: jelentem, Soros György egyik szívbeli tanácsadója volt a kérdező.

Lassan magamra maradtam. Korábbi szövetségeseim bölcsen távoztak vagy még bölcsebben átálltak, én meg kezdtem magam úgy érezni, mint a munkásosztály a volt NDK-ban '89 után, amikor az új, pár perce még nyugatnémet tulajdonosok nekiláttak az elbocsátásoknak: valakit befogadsz a lakásodba, aki nem-sokára közli veled, hogy igen sajnálja, de maradásod „közérdeket sért”. Ilyet még nem tapasztaltam a saját bőrömen, így kifejezetten kíváncsi voltam elemésztésem koreográfiájára. Kirúgni csak akkor lehetett volna jómagam, ha fennhangon megtagadom a munkavégzést (magyarul: nem írok, nem olvasok),

zsebre vágom az intézeti mosógépet, esetleg zaklatom a takarítónőt. Alamuszi módon kis időre visszafogtam ez irányú vágyaimat, és úgy tettem, mintha nem hallottam volna, hogy valójában *Nestbeschmutzer*-nek (saját fészkébe piszkítónak) kiáltottak ki, hogy a rossz emlékű germán metaforával éljek. Folytattam kutatási projektjeimet, megtartottam szemináriumaimat, igaz, közben legtöbbször nem rejtettem véka alá nemtetszésemet, amikor azt láttam (s ez gyakran megesett), hogy gyanús pénzek, futódivat-tudósok és férc-politikusok jelennek meg az intézet környékén. Már rég befejeződött a háború, én meg mint az egykori szovjet partizán csak robbantgattam, robbantgattam. Így sem sikerült keresztbe feküdnöm a szlovén botránymarxistának, de az eurázsiai gondolat mélyorosz prófétájának és a német új jobboldal főideológusának a meghívását sem az én nyílt viszolygásom, hanem néhány jobb érzésű helyi újságíró értetlenkedése akadályozta meg. A Szabadságpárt egyik minisztere, kinek esküvőjén Putyin is tiszteletét tette (pukedli, főhajtás, *val'sz* indul), viszont simán oszthatta az észet az intézet népszerű vitadéllelőttjén. Ez utóbbi az alapítók régi fogadalmát vette semmibe: se kommunista-, se nácigyanús személy nem léphet a tudomány általunk üzemeltetett színpadára.

Úri lócsiszárok

Már vártam, hogy jöjjenek a duplafenekű célzások. Megállít a rektorral érkezett új hivatalvezető a folyosón: „Nick, a te érdekedben szólok (sunyi mosoly), tudod, az én apám adószakértő, és most hallotta a hírt, hogy jövőre keményen megadóztatják a végkielégítéseket, jobban járnál, ha gyorsan nyugdíjba mennél. A helyedben nem tétováznék.” Vagy a rektor (álságos tekintet) néhány nappal később: „Nick, tudjuk, hogy a szíveden viseled az ifjú kutatók sorsát, nos, a fizetésedet kioszthatnánk közöttük, ha nyugállományba helyeznéd magad. Persze maradhatsz az intézetben, semmi se változik majd. Amennyivel kevesebb lesz a nyugdíjad, megkapod tiszteletdíjként tőlünk.” Még később ugyanő: „a tiszteletdíjról majd beszéljünk valamikor, a szobádból azonban jó lenne, ha minél előbb kiköltöznél, tudod, a fiatalok...” Faarcomat látva a rektor arra is hirtelen ráeszmélt, hogy heti szemináriumaim túlságosan megterhelőek a még tapasztalatlan ifjú vendégkutatók számára, hogy asszisztensem munkaidejére ő is igényt tart, és hogy kutatási programom esetleges amerikai szponzora politikailag nem elég korrekt, kivált klímaügyekben. Léven nagymúltú, általában a republikánusokat segítő, libertárius alapítványról szó (mely addigra már nyíltan szembefordult

Trumppal annak számos szabadságkorlátozó intézkedése miatt), s az én kutatásom a kollektivista gazdasági eszmék történetével foglalkozott, nem teljesen értettem, miért baj az, ha egy, a hayeki hagyományt ápoló szervezet is megjelenik az intézet támogatói sorában. Természetesen kizárólag abban az esetben, ha nem akarja megmondani, kik kutassanak, és azok pontosan milyen eredményekre jussanak. Jusst se akarta. Nem fért a fejembe, hogy miért ne tárgyalhatnék velük, tudván, hogy törekvő kollégám pár hónappal korábban egy hasonló alapítvánnyal szerződött. Nem fogsz meglepődni, nyájas olvasó, egy Ukrajnáról szóló könyv megírásáról. Megrögzött lépcsőházi gondolkodóként némi spéttel figyeltem föl csak arra, hogy a saját és az intézet jövőjére vonatkozó ötleteim kikopnak a kulisszák mögött jóváhagyott tervekben. Rádöbentem, hogy vannak kulisszák.

Igazából azonban máson járt az eszem. Volt egy fél évre szóló meghívásom New Yorkba, bejelentettem jó előre, hogy megyek, senki sem tiltakozott. Gondoltam, örülnek, ha nem látnak egy ideig, és a fizetésemet is megspórolják (a fiataloknak, természetesen). A rektor kifejezetten gratulált, hogy egy *Ivy League* egyetemen fogok tanítani, öregbítve intézetünk jó hírét. Az volt a haditervem, hogy a tengerentúlon megpihenek mint áruló, s visszajövet a

rám jellemző hanyag eleganciával fogom bejelenteni távozásom. Vagyis rájuk borítom az asztalt.

Arról már korábban is próbáltam fölvilágosítani az új vezetést, hogy miért kapnak ők egyáltalán fizetést. Áradt belőlem a dölyf, no meg a virtigli endékás érvek arról, hogy mi, régiek (már ez is száználmasan hangzott) lépésről lépésre, ha kellett, megalázkodva építettünk fel egy máról holnapra élő, tizenkettő-egy tucat bécsi lakásintézetecskéből egy nem csak osztrák földön világhírű, s nem mellékesen, pénzügyeit tekintve stabil *institute for advanced study*-t. Mi, egy maroknyi külföldi senkiházi (egy lengyel, két német és egy magyar, illetve néhány munkatársunk), a helyi értelmiség sűrű féltékenységet legyőzve és számos nagy nemzetközi donor bukszáját megnyitva tettük intézményé az intézetet. S ami igazi bűvészmutatványnak számított, eközben ellen tudtunk állni az ausztriai pártok szüntelen csábításának. Mire idáig elértem, vitapartnerem szenttelen, üres arcára pillantva biztos lehettem abban, hogy ha gondolatmenetemet száználmas frázisokkal indítottam, sikerült azt egészen siralmasokkal befejeznem. Vitáról ugyanis szó sem volt.

A hivatalvezető egy héttel elutazásom előtt az orrom alá tolt egy papírt arról, hogy kölcsönös (*sic*) megegye-

zéssel megszüntetjük munkaviszonyomat. „Úri lócsiszár” – dörmögtem magamban. Akkor se értette volna, ha lefordítom németre. Nagy műgonddal összehajtogattam és a zsebembe csúsztattam menesztésem dokumentumát. Nem sejtette, min mosolygok. Majd félreálltam, letöröltem. Csend. Rá néhány napra bejött a főkönyvelő a szobámba, most járt ott először, együttérzéséről biztosított, majd figyelmeztetett: „nem azért mondom, de ezek (itt felfelé bökött a mutatóujjával) mindenre képesek”. Jobban tenném, ha gyorsan aláírnám azt a papírt (vele készítették, onnan tudja), különben simán kitehetik a szűrőm. Bármikor megvádolhatnak ugyanis, hogy ahelyett, hogy felvenném a munkát Bécsben, valahol Manhattanben flangálok. Elöntött a nyugalom. Zsarolnak, bosszút állnak – hát mégis lennék valaki? Végig éreztem, hogy tartanak valamitől. Szó szerint azt hitték, amit Salamon Béla hülye főnökei a „ha én egyszer kinyitom a számat!” refrénú kabaréjelenetben. Nem láttak még nagyszájú slemilt közletről.

No de akarok én ezekkel harcolni, s addig is közöttük élni (netán félni)? Akarom én, hogy összes kedves kollégám a könyvtárostól az informatikusig, a sajtóstól a kutatási asszisztensemig azért húzza majd a rövidebbet, mert továbbra is velem barátkozik? Akarom én, hogy később bármelyikük is lesütött szem-

mel haladjon el mellettem, ha öszszefutunk a folyosón? Fogtam a papírt, alákanyarítottam a nevem és fölszálltam a repülőre. Amerikából – mesés metamorfózis – már békés nyuggerként tértem haza. Pontosabban Ausztriába.

Egy kockás füzet

A nyugger létoka, egyben éltető ereje, a nyugdíj, melyet – hogy ne érezze már az első percben kiközösítettnek magát – osztják földön azonnal folyósítanak. Esetemben is közel kétharmadát rögtön átutalták volt fizetésemnek, és megígérték, hogy amint a pesti nyugdíjhivatal nyilatkozik magyar szolgálati időm hosszáról, felfelé korrigálják az összeget. A decens hölgy, aki ezt közölte velem, vidáman hunyorított egyet, egyszersmind előre bocsánatot kért azért, hogy „odaát” nem biztos, hogy széleseben intéződnék majd a dolgaim. Ezt első hallásra a szokásos labanc fennsőbbiségérzet tipikus megnyilvánulásaként nyugtáztam, nem sejtettem, hogy a próféta szólt belőle. Ez több mint két esztendeje történt. Azóta folyik a huza és a vona.

Amit a bécsi nyugdíjhivatalnoknő négy kattintással intézett el a számítógépén a tulajdon orrom előtt (várakozási idő nyolc perc, eszmecsere szakszerű, hangulat *gemütlich*), azt

pesti kollégái valahol irodáik mélyén bonyolítják titokban mindmáig. Gépük nekik is van, csak épp fontos adatok hiányoznak belőle, illetve a képernyő elől az, aki kattintgatna. Az elmúlt huszonöt hónapban a negyedik ügyintézőt koptatom, mindegyik katonás, betanított udvariassággal húzza az időt. Nem csoda, a külföldi nyugdíjakról rejtélyes okokból ugyanaz az osztály dönt, mint a fegyveres erők tagjaiéről. A telefont nem veszik fel, tíz ímélemből egyre, ha válaszolnak, de abban sem nyilatkoznak arról, hogyan áll a szénám. „Már a revizor dolgozik az ügyén” – tudom meg ilyenkor, de ezt már egy éve is mondták. Egyre többet gondolok Gogolra. Volt olyan, hogy három hónap után derült ki, hiába írok az egyik, gyámolítómnak hitt asszonyságnak, ő már messze jár, kilépett az államigazgatásból. Szerencsére nem a napi megélhetésem forog kockán, egyébként is, magyar nyugdíjam várhatóan a hazai szegénységi küszöböt verdesi majd alulról. De van remény: itthoni kortársaim, kik már évek óta nyugdíjban vannak, megnyugtattak, hogy még néhány hetes nyári kiruccánásaimról, melyeket diákmunkásként a pesti proletariátussal válllvetve lazáltam végig, is tud a hatóság.

Úgy kezdődött, hogy ugyanez a hatóság szárazan közölte velem: csu-

pán három évre vonatkozóan vannak információi rólam hosszú bécsi évtizedeimből. Pedig – isten látja lelkem – havonta utaltam haza a nyugdíjjárulékot, derúlátón készülve időm napjaimra. „Tetszik tudni, milyen állapotban van a társadalombiztosítási statisztika mifelénk” – kérték szíves megértésemet a hivatal képviselői (grimasz, majd „ugyebár a rendszerváltás” kezdetű mondatok sora), de nagylelkűen hozzáfűzték: persze ha nagyon akarja, megpróbálhatja bizonyítani, hogy fizetett. Mi sem lesz egyszerűbb – dicsekedtem naivan, hisz rendelkeztem a megfelelő OTP-számlakivonatokkal és tudtam, hogy az átutalásoknak volt pesti intézetemnél is nyoma van, hisz ők közvetítették a havi tranzakciókat „fölfelé”, melyekről időnként igazolásokkal is elláttak. Igenám, de elkeveredett a kis kockás füzet, melybe az átutalásokat rögzítette a kedves Terike, aki közben nyugdíjba ment, így felváltotta Marika, aki szült, majd otthon maradt a gyerekekkel, őt Erzsike helyettesítette néhány évig, nem folytatom... (Lábjegyzet: a szabad világban léteznek hímnemű bérszámfejtők. Alighanem megfizetik őket). Senki se tudta az intézetben, hol rejtőzik ez a szemtelen füzet, melybe rajtam kívül még tucatnyi, külföldön időző kutató befizetéseit vésték be dolgos kezek, fittyet hányva az informatikai forradalomra. Állítólag pár éve még látta valaki eme értékes

dokumentumot, de azóta költözött egy jókorát az intézet, csakis azért, hogy a zsarnokság lassan múló éveiben a Vágóhíd közelében húzza meg magát, alkalmat adva ezzel egy kis teátrális mézszárlásra. A színjáték címe: Maróth halála (helyett: „A halál Maróthja”).

Volt is némi lelkiismeretfurdalásom, hogy pszilicsaré ügyeimmel zavarom levdadásásra kijelölt egykori munkahelyemet, de varázsütésre megkerült a füzet, s az intézet készségesen tanúsította, hogy fizettem, mint egy katonatiszt. Ennek már jó egy éve. Pedig a biztonság kedvéért az OTP-t is mozgósítottam, hogy pótolja néhány – költözés, válás és egyéb háborús cselekmények következtében – megsemmisült számlakivonatokat, ha a tekintetes Nyugdíjigazgatóság nem akarna hinni volt intézetemnek. Bízam a magán-szektorban, bár a Csányi-uradalom bajosan meríti ki a „privát” jelző használatának néhány fontos kritériumát, például az államtól, s annak apostoli vezérértől mért tetemes távolságról szólót. Egy-két kivonatot ugyan megtaláltak, a többi azonban állítólag tűz és víz martaléka lett (szigorúan ebben a sorrendben) valamely dohos pincében. A mágneslemezek viszont elkallódtak. A bankfiókok is többször költöztek, ugyebár a rendszerváltás... Várok hát türelemmel, hisz bármely pillanatban bekövetkezhet, hogy szá-

momra sajnálatos okokból már nem lesz szükségem nyugellátásra. Akkor meg minek a hajcihő? Lelkem nyugodt, ugyanis biztos, sőt, holtbiztos lehetek abban, hogy az állam az így megtakarított összeget, nem is kell mondanom, ugye, a fiatalokra költi majd.

Benzin és sámán

Azt mondtam, puhára estem? Bécsben mindenképpen, ennyivel tartozom az igazságnak. Egy intézetből kitessekeltek, egy másikba befogadtak. Egyetemi polgár lettem egy nagymúltú állami tanintézetben. Ha jól megnézzük, *Beamter*. Mégis hamar meggyőzött jó ismerősöm, aki történész és német, hogy ott a helyem. Mindössze öt szó kellett hozzá: „miért nem jössz át hozzánk?” Hiúságom borzolva lett, s rögvest fényre derültem. Hitttem neki, miután éveken át nem sok jót kapott tőlem: bármit írt, én többnyire fanyalogtam. Nem csalódtam benne azóta sem, nem egy bosszúálló típus. Még szoknom kell a csikorgó bürokráciát, de úgy látom, itt senki se akar árulónak nevezni. Szabadon folytathatom kutatásaimat, kedves emberek vesznek körül, én meg ügyelek arra, hogy ne alakítsam a sokat látott öregurat, aki kéretlenül is jótanáccsal látja el ifjabb kollégáit. Igazi *Wien-Wien situation*.

Hab a tortán, egész Ausztria is jobban fest mostanában, vagyis Ibiza után. Itt így számítják az időt újabban, utalva Heinz-Christian Strache lebukására egy csalivideó következtében, melyben a szabadságpárti alkancellár kapatos (belőtt?) állapotban a magyar médiát letaroló Orbánról hozsannázik, miközben egy ukrán oligarcha lányának hitt szóke hölgynek teszi a szépet nagy hangon, s pumpolja annak reményében, hogy ő is mihamarább zsarnok lehessen. PancsERMód azt is elkotyogja, mely baráti cégeken keresztül érkezhette a lovetta. Keleti ideál, még keletibb pénzek, tudja meg az egész világ: *ex oriente stex*. Azóta zuhan pártja népszerűsége, akarom mondani, volt pártjáié, miután gyorsan kizárták belőle. Rendkívüli választásokat kellett tartani, melyen feljöttek a zöldek a konzervatívok mellé, ügyesen használva ki az alpesi választók amúgy is mély szorongását a klímakatasztrófától. Ahhoz, hogy bekerülhessenek a kormányba, persze vissza kellett fogniuk „migráncsimogató” hajlamaikat, ám ez meglepően könnyen sikerült nekik. Osztrákia népe az elmúlt években kétszer is jól vizsgázott: nem választott se államelnököt, se pártot az önkényuralmisták táborából. Hál’ isten sokat tett ezért egy bizonyos Herr Kickl, Strache egykori pártjának esze, aki szerencsétlenségére pont úgy néz ki, mint ahogy viselkedik: egyszerre

rosszarcú, intrikus és arrogáns. Belügyminiszterként megfigyelt, tisztogatott, konspirált, sebesen építve a háttérhatalmat. Manapság, hogy a *deep state* elúszott neki, azon dolgozik, hogy megkaparintsza a pártot Norbert Hofertől, aki ugyan vesztett az elnökválasztáson, de akinek Strache ballépése után ölébe hullott a hatalom az övéi között. Ez utóbbit viszont még az ág is húzza. Volt testőre elárulta, hogy főnökének évek óta a párt fizette videójátszadózásait a neten. Mi több, a bukott vezér rengeteg készpénzt, aranyat és benzint (*sic*) tartott egy tiroli panzióban (ahová akkor menekült volna, ha a NATO [*sic*] megtámadja Ausztriát), imádott sámánokkal konzultálni, valamint gyógyítónak hitt fémdarabokat hordott az alsónadrágjában.

Miközben magamban „Az ukránok szerepe Nick Elsdorf és H.-C. Strache életében” című nagymonográfia tervét ízlelgettem, azon is eltöprengtem, mely pontján bicsaklott volna meg az ibizai történet magyar változata. Már ott biztosan, hogy gyanús külföldi szponzorait Orbán saját kolostora erkélyén a széles nyilvánosság előtt szokta fogadni, és kihívja saját tévéit, amikor állami kitüntetésekkel halmozza el őket. Ha mégis titokban találkozna velük, arról nem készülhetne videófelvétel, erről saját erőszakszervei gondoskodnának.

Ha – *horribile dictu* – valahogy mégis készülné, a világ azonnal megtudná, hogy annak végén megint Soros nevet, tudniillik a szőke néember minimum roma származású és ferde hajlamú momentumos menekült, de az is lehet, hogy gyöngyöspatai iskola-kerülő, egyszersmind börtöntöltelék, aki évek óta több jogcímen is kártérítést húz szegény államunktól. Ha még ez se használna, Ádernek hazánk vízkészletének jövőjén aggódva nem lenne egy szabad pillanata sem, hogy – minek is hívják? – ja, valamiféle országgyűlési választásokat írjon ki. Egyébként is Ibiza Habonyé, s nálunk a tuvai sámán Kövér László jelenlétében táncikál a szent korona körül a Parlamentben, amint az néhány éve megesett.

Csábít a mély

Most már bevallhatom, hogy – élő anakronizmus, aki vagyok – én Pesten készültem puhára esni. Gondoltam, eltanítgatok itt még egy darabig, járogatok a könyvtárakba, s közben megírom életem nagy művét, mely mély nyomokat hagy majd mindhárom olvasójában (az egyik én leszek), továbbá a cár is vakarózni fog („*da wird sich der Zar wieder krätzen*”). Így dicsekedett a szegény bécsi zsurnaliszta, midőn leadta az orosz offenzívát éles szavakkal elítélő cikkét a szerkesztőnek az első világháború

idején. Készülődtem, készülődtem, hát mi történik? Ne aggódj, nyájas olvasó, szigorúan ukránmentes események következnek.

Kapom a hírt, hogy pesti tanszékem derékhada, negyven körüli tehetséges tanárok, végső elkese-redésükben azt fontolgatják, hogy engednek a Corvinus csábításának, és testületileg átvándorolnak a valamikori Közgázra. Dupla fizetésért, tágas irodáért, talán nem is rosszabb diákokért. A kifutó két évfolyamot még gondolják, azután slussz. Szíven üt a dolog, akkora a kontraszt. Tanítványaink egymás után nyerik a tanulmányi versenyeket, kapkodnak utánuk az igényesebb munkaadók, a legjobb helyeken tanulnak tovább a nagyvilágban (nemrég írta nekünk – kéretlenül – egy amerikai Nobel-díjas professzor, hogy mindig ilyen doktoranduszokra vágyott), s amit nemrég vettem észre, maguk gyártatnak tanszékünk nevét hirdető pótlókat és sapkákat, melyekben büszkén feszítenek. HENCEGEK, tudom, talán mert egy ideje sejtem: közel a vég. Tetemes lefaragások az egyetem költségvetéséből, egy fidesznyik kancellár beejtőernyőzése az intézmény vezetésébe, aki a pénzen keresztül lényegében az egész oktatási programot ellenőrizni (és befolyásolni) tudja, a felvételi keretszámok csökkentése, a tehetséges diákok külföldre menekülése, a fizetni tudó kevésbé tehetségesek beáramlása, a

tanárok óraterhelésének emelkedése, amit nem követett arányos fizetésemelés, létszámstop – mindez bőven elegendő volt ahhoz, hogy ifjabb kollégáim kezdeti lelkesedése alábbhagyjon, és komolyan mérlegelni kezdjék, visszaoldalogjanak-e oda, ahonnan néhányunkat kiutáltak, és ahová néhányunkat sose hívtak. Se '89 előtt, se utána. Nem kellett senkit sem kirúgni, nem kellett politikai helytartókat kinevezni, nem volt balhé, kultúrharc – legalábbis a tanszéken nem. Aki akarta, írogatta tovább „hazaáruló” cikkeit az unortodoxiáról. Orbánnak, Matolcsynak, Palkovicsnak és martalócaiknak, bár üzentek néha (reflexszerűen, mihez tartás végett), hogy szállka vagyunk a körmük alatt, alig kellett tulajdon arcukat adniuk a szellemi romboláshoz, a nagydarab Corvinus kicsi, ám sikeres riválisának kiiktatásához. Pontosabban ahhoz, hogy lassan de biztosan ő iktassa ki saját magát. A recept nem új, elég, ha a tanszéken eluralkodik az „egyik kutya, másik eb” legyintő pragmatizmusa. Kádár elismerően csettint a túlvilágról.

Az előzményekről korábbi levélben tudósítottam. Akkor még nem sejtettem, hogy idáig fajulnak a dolgok. Hogy nem lesz mit mondanom, amikor ilyeneket hallok: „értsd meg, két gyereket kell elartanom”, „itt se véd már meg senki

a NER-től”, „a Corvinus legalább világhírré hajt”, „jönnek azért oda jó diákok is, előbb-utóbb a tanárok is kicserélődnek majd”, „engem nem érdekel, ki ott a rektor, honnan a pénz, csak hagyjanak szabadon”, „majd hülyék lesznek kibabrálni velünk”, „végső soron magánegyetem lesz a Közgázból, nem?”. Most álljak neki kioktatni ifjabb tanártársaimat arról, hogy – még ha langyos prognózisaik valaha teljesülnének is (nem fognak) –, akkor se túl ízléses mutatvány besomfordálni, kivált a CEU száműzését követően, egy, a zsarnok tanácsadója által rektorként vezetett, illetve a zsarnok főoligarchái által közpénzből „magánosított” intézmény kapuján? Ahová némelyeket közülünk, merjük remélni, nem is bocsátanak be. Hogy megkönnyítsük az átmenni szándékozók dolgát, négyen, „öregek”, minden összebeszélés nélkül úgy döntötünk, nem tesszük próbára solidaritás-érzéküket azzal, hogy látszólag velük tartunk, csak azért, hogy a Közgáz mai urai boldogan elutasíthassák felvételünket. Látszólag, mert mi már, ugyancsak külön-külön, elhatároztuk, hogy nem mozdulunk, s ami talán fontosabb, nem fecsegünk közben se küldetésről, se pedig hitességéről. Legfeljebb arról, hogy mi négyen személy szerint miért nem szeretnénk ott befejezni a pályánkat, ahol elkezdtük: az öncenzúra émeletlyítő melegében.

Röpül az egyetem

Már megint az a fránya ízlés! Szerencsére kollégáink megkíméltek bennünket attól, hogy múltunkban kezdjenek vájkálni. Hogy is volt az, amikor ti tanítottatok a Közgázon vagy kutattatok az Akadémián? Igen, hajdanán, az *ancien régime* korában. Mondjátok, akkor éppen ki is volt a zsarnok és az általa kinevezett rektor, esetleg intézeti igazgató? Vagy talán az idő tájt még nem volt oly kifinomult az ízlésetek? Behúztam hát fülem s farkam, leszegtem a szocializmus idején kiművelt emberfőmet, s az ott begyakorolt mozdulatokkal álltam neki az ártalomcsökkentésnek. Például beszélgetésbe elegyedtem kedvenc tanítványaimmal, hátha enyhül a fesz a kölcsönös panaszkodás révén. Ez szülte életem egyik legfelémelőbb pillanatát. Nyájas olvasó, engedd meg, hogy kivételesen, ne félj, mindössze egy kurta bekezdés erejéig, pátoszbba hajoljak.

Beszélgetőtársaim javasolták, találkozzunk páran, diákok és tanáraid, a Közgáz hírneves kollégiumában, hogy társalogjunk arról, van-e még remény, amikor már nincs. Ajvée, ebből a végén búbánatos sörözés lesz, sírva vigadás, magyar átok, ká-európai balsors, ó, hányszor voltam én efféle közös lazulás részese az óvilágban! Ráadásul nem szeretem a sört. Minden úgy kezdődött, mint a

hetvenes években. Üres üvegek és koszos zoknik garmadáján átgázolva kúszunk fel a lépcsőn, hogy egy homályos kollégiumi szobába benyitva néhány későkamaszt lássunk ott darvadozni. Igaz, a fülükből most furcsa kis dobozok lógtak, melyeket gépiesen nyomogattak és – láss csodát – egyikük se dohányzott. A szoba valóban nem úszott fényárban és az ott lévők tényleg nem voltak túl vidámak. Igenám, de vagy nyolcvanan gubbasztottak a rozoga székeken és azonnal közölték, hogy nem önsajnálni jöttek. „Végülis közgazdászok lennénk, keressük hát a hatékony megoldást” – jelentették ki magabiztosan – „itt van például egy a sok közül”. Ekkor néztem körül először rendesen. Alumnusaink ültek ott mind a tíz, eddig végzett évfolyamból, valamint egy tucatnyi mostani diák. Kiderült, két nap alatt verbuválták össze magukat, volt, aki Amszterdamból repült haza, aki meg nem tudott, az skype-on vett részt a társalgásban. „Tiszta sor – kezdte szövivőjük, mert ilyenük is volt –, többségünk jól keres, egy tízezres havonta nem vág földhöz egyikünket se, ennyivel tartozunk nektek és utódainknak, miért, talán nem erre van a *crowd funding* kitalálva? A NER se tart örökké, most meg vagytok egy kicsit szorulva, tekintsétek áthidaló kölcsönnek, amit nem kell visszaadnotok. Költsétek néhány ifjú, beleváló tanár fölvetelére!” Torko-

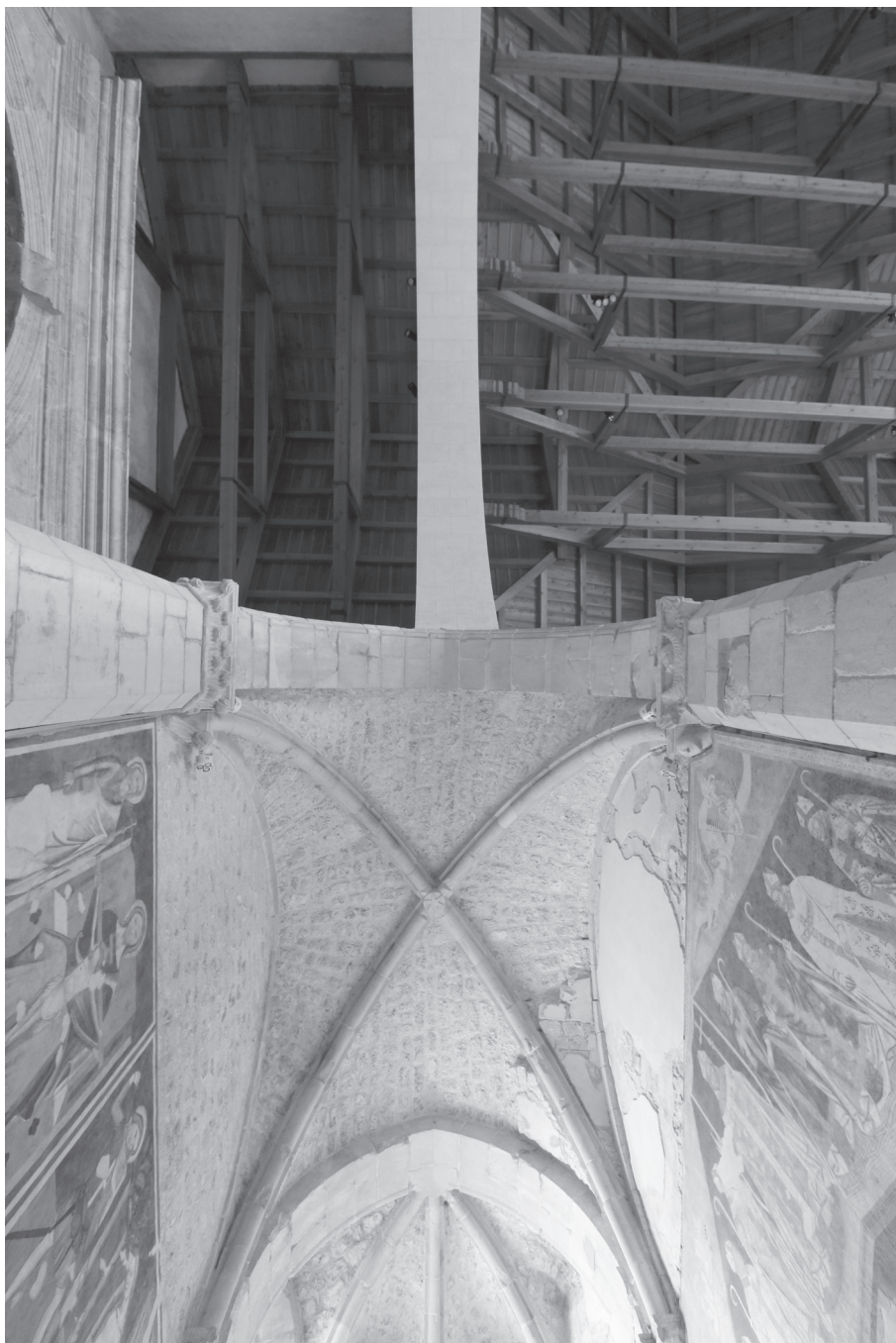
mon akadt a szó, minek tagadjam, lenyelni kívánt könnyeimtől. Botor gyermeknek éreztem magam újra, kit gondos szülei épp kiségiteni próbálnak.

Szentimentalizmusom nem ismert határokat. El is vakított néhány pillanatra. Noha szabódtam egy kicsit magamban, hogy szabad-e élni a gáláns ajánlattal, tanártársaim gyorsan visszakalauzoltak a száraz tények birodalmába. „Megható, hálásan köszönjük, de nem tudunk garanciát vállalni a befolyó összegek hű felhasználására” – mondta egyikük. „Ki tudja, nem téríti-e majd el egy részét egy hercig kis különadó vagy a zord kancellár maga? Ennyi pénzből talán egy-két fiatalabb oktató felvehető a tanszékre, de mi lesz a többiekkel? Mondjátok, ti vállalnátok munkát ott, ahol a fizetések a közadakozás kénye-kedvétől függnék?” – fűzték hozzá mások. És sorjázta tovább a gyakorlatias érvek. Bevallom, én még így is kipróbáltam volna a tanítványaink javasolta megoldást, „ki időt nyer, életet nyer” alapon, de azok érezhetően elkedvetlenedtek. Látszott rajtuk, nem számítottak arra, hogy tanáraik már ennyire belefáradtak a tovalötyögésbe, abba,

hogy folyton-folyvást költségvetési lékeket tömködnek, kunyerálnak, soha nem teljesülő ígéreteket hallgatnak, miközben azok helyett robotolnak, akiket pénz szűkében nem tudnak fölvenni, és kilástanul alkudoznak mindenféle egyetemi tótumfaktumokkal. Akár jóindulatúakkal is, akik ha akarnának, se tudnának sitty-sutty százazreket elővarázsolni a kabátujjukból. Így ha neadj’ isten valaki távozik a tanszékéről, nem akad senki a helyére cifrán nyomorogni. Passz.

Ekkor jött a Nagy Mentőötlet. Felállt egy gyerek: „megvan, semmi szükség az egyetemre, itt van ez a kollégium vagy valamelyikünk lakása, mi lenne, ha azokban folyna a tanítás ezentúl? Jó, nem akkora intenzitással, de pénz se nagyon kellene hozzá. Csak az jöjjön, akit érdekel.” Felderültek a diákarcok. Nem merem megszólalni, de végül erőt vettem magamon: „hallottak már a repülő egyetemről?” Csend, ártatlanul érdeklődő tekintetek. Másodszorra is elakadt a szavam. Ha korábban sírni, most – szégyenemben? tehetlenségemben? – üvöltöni lett volna kedvem. *It’s gonna be a long way to happy...*

Bécs, 2020 februárja

© Döbrentey Dániel: Venzone (Friuli-Venezia Giulia), Sant'Andrea Apostolo templom